

بسم الله الرحمن الرحيم

آثار تنبیه بدنی کودک فاطمه سادات همایی^۱

چکیده

انسان آینده خود را در فرزندان می‌بیند به همین خاطر تمام تلاشش این است تا فرزند خود را به بهترین وجه تربیت کند و به جامعه تحویل دهد. برخی از والدین برای رسیدن به این هدف، گاهی از تنبیه بدنی استفاده می‌کنند و فکر می‌کنند که با این کار، وظیفه تربیت سالم کودک را انجام می‌دهند. در حالی که اگر والدین از آثار زیان بار روحی و جسمی تنبیه بدنی کودک آگاه بودند و می‌فهمیدند که تنبیه مسکن است نه درمان، حتماً نوع رفتارشان با کودک متفاوت بود و روش‌های دیگری را جایگزین آن می‌کردند. ما در این مقاله آثار روحی تنبیه بدنی از جمله از بین رفتن اعتماد به نفس، محرومیت از استقلال فرد، بروز اضطراب و استرس، احساس رهاشدگی، عدم تشخیص رفتار صحیح، افزایش خشم و آثار جسمی تنبیه بدنی از جمله لکنت زبان، آسیب دیدن مغز را با روش تحلیلی-توصیفی بررسی کرده‌ایم.

کلید واژه: تنبیه بدنی، کودک، تربیت، روش‌های تربیت.

^۱ طلبه سطح ۲ حوزه علمیه فاطمه الزهرا (س) اردکان

مقدمه

تنبيه، گونه‌ای از خشونت است که به خاطر رفتار نامناسب کودک، والدین بر او انجام می‌دهند. از آنجا که این تنبيه بر جسم و روح کودک تأثیرات منفی می‌گذارد، قانون به حمایت از کودکان به مجازات والد می‌پردازد؛ چرا که والدین می‌توانند روش‌های دیگری برای تربیت کودک جایگزین کنند.

در عصر جدید که مشکلات انسان‌ها زیاد شده و فضای مجازی هم در دسترس، والدین برای تربیت فرزندان از تنبيه بدنی استفاده می‌کنند که این مدل تربیت آثار مخربی دارد و می‌توان روش‌هایی برای تربیت کودک جایگزین این روش کرد.

تربیت کودک دارای اهداف و فواید زیادی است که در زندگی انسان‌ها نقش دارد و هدف از این تحقیق شناخت آثار روحی و جسمی تنبيه بدنی و پیدا کردن راه‌های جایگزین آن است.

تنبيه بدنی کودک از لحاظ روحی مشکلاتی مثل ضعف اعتماد به نفس و ایجاد اضطراب، از بین رفتن استقلال، پایین آمدن شخصیت اجتماعی کودک را به همراه دارد که می‌توان در قالب بازی، اشتباهات کودک را به او فهماند تا دچار معضلات نشود. آثار تنبيه جسمی در کودک می‌تواند آسیب دیدگی یکی از عضوهای بدن مثل چشم، گوش و اعضای کودک صورت بگیرد که برای روش جایگزین آن می‌توان بدنی شود تغافل و قهر کوتاه مدت را به کار ببریم.

با بررسی‌های انجام شده تحقیقاتی که در موضوع «آثار تنبيه بدنی کودک» انجام شده از جمله: کتاب «عاقبت کودکانه کتک خورده» از محسن تنه کار، سال چاپ ۱۳۹۵ است در این کتاب نویسنده درباره چرایی تنبيه و تنبيه کردن یا نکردن کودکان صحبت می‌کند و انواع تنبيهات را هم بیان کرده است.

کتاب «مسئولیت ناشی از تنبيه بدنی کودکان» از محمود پویان، سال چاپ ۱۳۹۵ است. نویسنده این کتاب در مورد سن تنبيه شونده و افراد مجاز تنبيه بدنی کودک اشاره کرده و درباره کیفیت تنبيه بدنی و اینکه تنبيه بدنی آخرین مرحله از تربیت است، سخن گفته است.

مقاله «تنبيه و شرایط آن» از عبدالکریم پاک نیا، سال چاپ ۱۳۹۷ است این مقاله در مورد اینکه تنبيه بدنی از شیوه‌های تربیت نیست و عامل بازدارنده در کنار تشویق مطرح می‌شود بیان شده است.

مقاله «واکاوی تنبيه بدنی کودکان در خانواده با تکیه بر تحلیل ضرب» از حمیدرضا بصیرتی، زهرا بشارتی، سال چاپ ۱۳۹۵ است. روایت‌های گوناگونی در حوزه رفتار با کودک بیان شده و در برخی از روایات والدین را از تنبيه

بدنی کودک منع کرده و کلمه ضرب را پرکاربردترین و اصلی ترین کلمه دانسته که معناهای متفاوتی برای آن آمده است .

پایان نامه «تنبیه بدنی و عوارض آن در کودک» از مهدی عابدی، محمدرضا عابدی، عبدالکریم شاکر، رضا عظیمی، سال چاپ ۱۳۹۶ است. تنبیه کودک موجب عدم ارضای نیازهای اساسی کودک مثل احساس امنیت، احساس ارزشمند بودن، احساس اعتماد به نفس و احساس استقلال خواهد شد و عدم ارضای این گونه نیازها موجب عدم تعادل در وجود او می شود و رشد معنوی و روانی او را مختل می کند .

پایان نامه «بررسی مسئولیت و آثار تنبیه بدنه کودکان در فقه و حقوق» از سعید حسنی، سال چاپ ۱۳۹۲ است در این تحقیق علاوه بر توجه خاص به امور تربیتی کودکان و رشد و سعادت آنها در مواردی نیز تنبیه کودکان به جهت رعایت مصلحت و غبطه آنان جایز و بلامانع دانسته است .

براساس پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به پرسش های ذیل هستیم:

۱- آثار روحی تنبیه بدنی کودک چیست؟

۲- آثار جسمی تنبیه بدنی کودک چیست؟

۱- مفهوم شناسی

برای فهم بهتر موضوع تنبیه بدنی کودک بررسی معنا و مفهوم «کودک» و «تنبیه بدنی» ضروری است .

۱-۱ کودک

فرزند انسان از زمان تولد تا بلوغ «کودک» یا «صغیر» نامیده می شود. که معادل آن در زبان عربی «طفل» است.^۱ در مصباح المنیر آمده است فرزند صغیر انسان را کودک طفل می نامند. این لفظ بر فرزند مذکر پسر و مونث دختر و نیز جمع آن فرزندان اطلاق می گردد و تا زمانی که به سن تمیز نرسیده او را طفل صغیر می گویند.^۲

۱-۲ تنبیه

^۱ انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۶، ص ۵۹۸۹.

^۲ انصاری، احکام و حقوق کودکان در اسلام، ج ۱، ص ۵۸-۶۵.

تنبیه، جزا، مجازات یا کیفر در لغت به معنی آگاهانیدن، بیدارگردانیدن، واقف کردن بر چیزی، و در روانشناسی به هرگونه محرک بیزار کننده‌ای گفته می‌شود که در کاهش نیروی پاسخ برابر به آن، اثر فوری اما موقتی داشته باشد.^۱

تنبیه در اصطلاح یعنی ارائه یک محرک آزارنده، یا تنبیه کننده به دنبال یک رفتار نامطلوب برای کاهش دادن آن رفتار می‌باشد.^۲

برای تنبیه کودکان روش‌های رایج است که والدین معمولاً از سه شیوه برای تنبیه کودکان استفاده می‌کنند. این روش‌ها را مطالعه کنید و تا حد امکان از آنها برای تربیت و اصلاح فرزندان استفاده نکنید (البته به استثنای تنبیه وسیله‌ای که در شرایط خاصی قابل استفاده است).

۱-۲-۱ تنبیه بدنی کودکان

اگر چه والدین امروزی خیلی کمتر فرزندان را کتک می‌زنند؛ اما هرازگاهی از روی عصبانیت یا به قصد ساکت کردن موقتی کودک از این روش استفاده می‌کنند. تنبیه کودک با قاشق داغ، آب جوش، کشیدن گوش، چوب، خط کش و سوزن، از شیوه‌های رایج گوش مالی دادن بچه‌ها و همه مذموم هستند. تنبیه بدنی بیش از آنچه فکر کنید برای کودکان استرس‌زا است و احتمال بروز اختلال پانیک یا وحشت‌زدگی در کودکان بر اثر آن زیاد است. پیامبر اکرم (ص) در توصیه‌ای به امیرالمومنین فرمودند: «برای تادیب و تربیت بیش از ۳ ضربه به کودک نزن»^۳

۲-۲-۱ تنبیه کلامی کودک

یکی دیگر از شیوه‌های رایج مجازات کردن فرزندان، تهدید، سرزنش، داد زدن و مواردی از این دست است. والدین معمولاً به قصد آزار دادن فرزندان از این روش‌ها استفاده می‌کنند شما با این کارها، نه تنها کودک را نسبت به اشتباهش آگاه نمی‌کنید، بلکه لج بازی او هم افزایش می‌دهد.

۲-۲-۳ تنبیه عاطفی کودکان

برخی از والدین، برای مجازات فرزندان روش‌های نامطلوبی مانند قهر والدین با کودکان استفاده می‌کنند تا رفتار بدشان را کاهش دهند؛ مثلاً با او صحبت نمی‌کنند و یا به صورت حقارت آمیز با او رفتار می‌کنند. هیچ کدام از

^۱ دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۱۴، ص ۶۱۴۵.

^۲ حسنی، بررسی تحلیلی تنبیه از منظر روایی، فقهی و روان‌شناسی، بررسی تحلیلی تنبیه از منظر روایی، فقهی و روان‌شناسی.

^۳ عطایی، مجموعه ورام، (آداب و اخلاق در اسلام)، ج ۱، ص ۳۵۸.

شیوه‌های تنبیه به اندازه این مورد آسیب زننده نیست؛ زیرا رشد عاطفی کودکان را مختل می‌کند. ارضای نیازهای عاطفی کودکان، تحت هر شرایطی، باید به صورت تمام و کمال انجام شود.

۴-۲-۱ تنبیه ابزاری (وسیله ای) کودک

والدین گاهی برای توبیخ فرزند، او را از ابزار یا وسیله خاصی محروم می‌کنند، به عنوان مثال، تلویزیون را خاموش می‌کنند، برنامه گردش را لغو می‌کنند یا دوچرخه او را بر می‌دارند. آنها معمولاً از این روش به حالت گروکشی استفاده می‌کنند و به قولی از در لج بازی وارد می‌شوند؛ یعنی موضوعات و مسایل را باهم قاطی می‌کنند، مثلاً کودک درسش را نخوانده است و والدین او را از بازی با دوچرخه منع می‌کنند. در این مورد، چون ارتباطی بین درس نخواندن و منع از دوچرخه وجود ندارد، احتمالاً تاثیر پایداری برای رفتار نداشته باشد، محروم سازی به دو شرط قابل پذیرش است و اثر اصلاحی دارد: ۱- متناسب با جرم کودک باشد. مثلاً اگر کودک به دلیل تماشای برنامه کودک، درس‌ها و تکالیفش را انجام نداده است، باید تا اتمام تکالیف، تلویزیون را خاموش کنیم. ۲- کودک باید از جریمه آگاهی داشته باشد، در قوانین حقوقی هم ندانستن دال بر بی‌گناهی است، یعنی اگر بدترین جرم ممکن را بدون اطلاع از اشتباه بودنش انجام دهیم، بی‌گناه محسوب می‌شویم.^۱

3-1- تنبیه بدنی

تنبیه بدنی یا کتک زدن کودک توسط پدر یا مادر و یا مسئولین مدرسه یا آموزشگاه، به هرگونه آزار جسمی یا فیزیکی عامدانه و از روی قصد که باعث درد شود، گفته می‌شود این تنبیه معمولاً در جواب یک رفتار ناپسند یا رضایت نابخش از طرف کودک است. این آزار جسمی می‌تواند با دست، پا و یا با استفاده از یک ابزار همچون کمر بند و یا وسیله‌ای از این قبیل باشد.

تنبیه بدنی می‌تواند به شکل‌های مختلفی چون سیلی زدن، زدن ضربه محکم به باسن کودک، نیشگون گرفتن، ضربه با کمر بند، ضربه زدن با دمپایی، ضربه زدن با ابزار آشپزخانه مثل کفگیر و ملاقه، قاشق داغ کردن بر پشت دست و ضربات و آسیب‌های دیگر است. همچنین عمل‌هایی چون محکم تکان دادن، مجبور کردن کودک به خوردن چیزی، اجبار در نگه داشتن کودک در یک مکان ثابت یا به یک شکل خاص هم از انواع کتک زدن و تنبیه بدنی است.^۲

^۱ نودری، چالش تنبیه کودک برای اصلاح رفتار از منظر روان شناسی.

^۲ خرم آبادی، آیا تنبیه بدنی روش خوبی برای تربیت فرزند است؟

اولین تاثیر تنبیه بدنی بر کودکان از بین رفتن اعتماد به نفس در آنهاست. کودک پس از آنکه مورد تنبیه بدنی و فیزیکی قرار می‌گیرد، تا مدت‌های طولانی حس اعتماد به خودش را از دست می‌دهد و حس ناامنی و ترس را نسبت به اطرافیان خود تجربه می‌کند.

۲-۲ محرومیت از استقلال فردی

کودکی که مورد تنبیه بدنی قرار می‌گیرد، از استقلال فردی خود محروم می‌شود. در واقع او همیشه تصور می‌کند که باید فرد مطیعی باشد و از خودش هیچ اختیار و استقلالی نداشته باشد.

۲-۳ بروز اضطراب و استرس

اضطراب و استرس یکی دیگر از تاثیرات تنبیه بدنی بر کودکان است. کودک برای انجام هر کاری استرس و اضطراب را تجربه می‌کند و دائماً از مورد تنبیه بدنی قرار گرفتن هراس دارد.

ایجاد استرس شدید در انجام فعالیت‌های روزانه که معایب بسیاری برای کودکان دارد از جمله: شب ادراری کودکان، افسردگی و اضطراب^۱

۲-۴ احساس رها شدگی

تنبیه بدنی علاوه بر ترس و نگرانی یک احساس تنهایی فزاینده را به کودک منتقل می‌کند. کودک دائماً احساس تنهایی، بی‌پناهی و رها شدگی دارد که پایدار ماندن این حالت و ادامه یافتن آن، مشکلات بسیار زیادی را در بزرگسالی برای او ایجاد می‌کند.

۲-۵-عدم تشخیص رفتار صحیح

کتک زدن کودکان به آنان صحیح و غلط یک رفتار را نمی‌آموزد؛ درواقع آنها یاد نمی‌گیرند که چرا نباید آن کار بد را انجام دهند یا آن را در آینده تکرار نکنند. کودک ممکن است در حضور تنبیه کننده آن کار را انجام ندهد؛ اما در زمان‌های دیگر کار اشتباه را مجدداً انجام می‌دهد؛ علاوه بر آن کودکان این رفتار والدین را می‌بینند و یاد می‌گیرند. آنها یاد می‌گیرند که خشونت‌های فیزیکی در مواقعی که رفتاری نامناسب و یا برخلاف میل آنها صورت گیرد، مجاز است.

۲-۶-افزایش خشم

^۱ گروه روانشناسی ذهن آرا، آموزش تنبیه و تشویق کودکان، ابزارهای تربیتی والدین

تحقیقات نشان داده است که تنبیه بدنی همچون ضربه زدن به پشت کودک سبب افزایش خشم در او می‌شود. همچنین رابطه والد و فرزند را تضعیف می‌کند.¹

۳- آثار جسمی تنبیه بدنی

تنبیه کودک یکی از روش‌های بدی است که متأسفانه برخی از والدین در قبال فرزندانشان در پیش می‌گیرند. بیشتر پدر و مادرها برای تربیت صحیح فرزندان خود وقت قابل قبولی را صرف می‌کنند؛ اما خیلی از آن‌ها هم توجهی به روش صحیح تربیت و فرزند ندارند. برخی از آن‌ها از روی غریزه رفتار می‌کنند. مثلاً در صورتی که ناراحت و عصبانی باشند، کودک را تنبیه می‌کنند.

تنبیه بدنی کودک بر جسم کودک اثراتی دارد از جمله:

1-3- لکنت زبان

لکنت زبان اختلالی در گفتار است که در آن صداها، هجاها یا کلمات تکرار یا طولانی‌تر از حد معمول بیان می‌شوند و فرد نمی‌تواند کلمات را به صورت پیوسته ادا کند. افرادی که لکنت دارند، می‌دانند چه می‌خواهند بگویند، اما به سختی آن را بیان می‌کنند. برای مثال ممکن است یک کلمه، یک هجا، حروف بی‌صدا و صدا دار را تکرار یا به صورت طولانی بیان کنند، یا اینکه حین سخنرانی ممکن است متوقف شوند، زیرا به یک کلمه یا صدای مشکل دار برمی‌خورند.

متأسفانه تعداد بسیار زیادی از کودکانی که تنبیه بدنی می‌شوند، دچار لکنت زبان می‌شوند ترس ناگهانی و شوکی که به هنگام تنبیه بدنی به آن‌ها وارد می‌شود سبب ایجاد این اختلال در آنها می‌گردد. برای درمان این مشکل باید به گفتار درمانی مراجعه کنید.²

2-3- ایجاد معلولیت

گزارش‌ها حاکی از این هستند که با کتک زدن ممکن است صدمات جدی به فیزیک و جسم کودک وارد شود. این صدمات شامل شکستگی‌های مختلف و صدمه به بینایی کودکان است؛ اما از همه مهم‌تر آسیب‌هایی است که ممکن است به سر وارد شود و معلولیت همیشگی ذهنی با خود به همراه داشته باشد.³

¹ بادامی، مقدادی، پیله ور، جایگاه حمایت حقوقی از کودکان در فضای مجازی با تاکید بر حق تربیت دینی

² خرم آبادی، همان.

³ عمومی، آسیب‌های کتک زدن کودکان تا بزرگسالی با آنها می‌ماند.

-3-3 آسیب دیدن مغز

تنبیه تاثیرات منفی بسیاری بر رشد مغز کودک دارد. همچنین احتمال ابتلا به اختلالات روانی در این گروه بیشتر از سایر گروه ها می باشد.¹

۴_۳ آسیب جسمی

در بسیاری از موارد تنبیه بدنی به بروز آسیب های جسمی، ضربه، خونریزی، شکستگی و در موارد شدیدتر، مرگ منجر می شود؛ بنابراین تنبیه بدنی یکی از بدترین انواع تنبیه است که علاوه بر ایجاد آسیب روانی در کودک، جسم و جان او را هم تحت تاثیر قرار می دهد.²

پیشنهادی به والدین با روش های صحیح کودک بدون کتک زدن

همیشه راه های بهتری نسبت به تنبیه بدنی کودکان وجود دارد که در ادامه به معرفی آنها می پردازیم. هنگامی که می توان با روش های جایگزین بدون آسیب، کودک را متوجه کار اشتباه خود کرد؛ چرا راه پر مخاطره و دشوار را انتخاب کنیم؟ از آنجایی که تنبیه بدنی آسیب های دایمی و بلند مدتی برای کودکان به جای می گذار، بهتر است به جای آن از راه های زیر استفاده کنیم: تنها گذاشتن کودک، گرفتن امکانات از آنها، نادیده گرفتن اشتباهات رفتاری کوچک، صحبت کردن، تشویق کرد.³

¹ خرم آبادی، همان.

² تیم تحریریه افق سلامت، تنبیه بدنی کودکان کارساز یا مخرب؟.

³ خرم آبادی، همان.

نتیجه گیری

با توجه به تحقیقات انجام شده در رابطه با تنبیه بدنی کودک و آثار آن والدین حق ندارند کودکان را تنبیه بدنی کنند و آنها باید با روش های جایگزین آنها را تربیت کنند. تاثیر تنبیه بدنی بر کودکان فراتر از چیزی است که خیلی از ما تصور می کنیم. تنبیه بدنی در کودک می تواند ضربه های روحی و جسمی بسیار شدید را به او وارد کند و آینده او را تحت تاثیر منفی قرار دهد. و اعمال تنبیه بدنی بر کودک شاید در همان لحظه او را از انجام رفتار اشتباه خودش باز دارد، اما به هیچ عنوان موثر نیست و حتی به رفتار های بدتری در او تبدیل می شود. آثار روحی تنبیه بدنی عبارت است از از بین رفتن اعتماد به نفس، محرومیت از استقلال فردی، بروز اضطراب و استرس احساس رهاشدگی، عدم تشخیص رفتار صحیح، افزایش خشم. و آثار جسمی آن لکنت زبان، ایجاد معلولیت، آسیب دیدن مغز و آسیب جسمی است. اگر والدین می خواهند فرزندان سالمی را تربیت کنند می توانند از تکنیک های مثبتی مثل تقویت رفتار خوب، نادیده گرفتن رفتارهای منفی خاص، صبری استفاده کنند.

منابع

کتاب

۱. انصاری، قدرت الله، احکام و حقوق کودکان در اسلام، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار، ۱۳۹۲.
۲. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: سخن، ۱۳۸۱.
۳. دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
۴. عطایی، محمدرضا، مجموعه ورام، (آداب و اخلاق در اسلام)، مشهد: آستان قدس رضوی - بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۶۹.

مقاله

۱. تیم تحریریه افق سلامت، تنبیه بدنی کودکان کار یاز یا مخرب؟، ۱۴۰۰.
۲. حسنی، سید جواد، بررسی تحلیلی تنبیه از منظر روایی، فقهی و روان‌شناسی، ۱۳۷۹.
۳. خرم آبادی، فاطمه، آیا تنبیه بدنی روش خوبی برای تربیت است؟، سیاست انتشار مطالب، ۱۴۰۰.
۴. داوود آبادی، کودکان را ازار ندهید، پیام زن، ۲۰۱۴.
۵. گروه روانشناسی ذهن ارا، آموزش تنبیه و تشویق کودکان، ابزارهای تربیتی والدین، ۱۴۰۳.
۶. نوذری، سجاد، چالش تنبیه کودک برای اصلاح رفتار از منظر روان‌شناسی، (مجموعه مدارس سلام) ۱۴۰۲.

پایان نامه

۱. عابدی، مهدی، عابدی، محمد رضا، شاکر، عبدالکریم، عظیمی، رضا، تنبیه بدنی و عوارض آن در کودک، همایش علمی و پژوهشی، ۱۳۹۶.

سایت‌ها:

۱. (پرتال جامع علوم انسانی) بادامی، مقدادی، پيله ور، جایگاه حمایت حقوقی از کودکان در فضای مجازی با تاکید بر حق دینی، ۱۴۰۱.
۲. (پایگاه اطلاع رسانی حوزه) گنجینه معارف، تنبیه بدنی کودکان در اسلام، ۱۳۹۵.